



**Юлдашев О.Х.,**  
д.ю.н., професор, завідуючий  
кафедри господарського права та  
цивільно-правових дисциплін  
Міжрегіональної академії  
управління персоналом  
(м. Київ, Україна)



**Павленко О.В.,**  
аспірант Міжрегіональної академії  
управління персоналом  
(м. Київ, Україна)

УДК 342.95

## **ЗРОСТАННЯ РОЛІ АСОЦІЙОВАНОЇ, КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНА ТЕНДЕНЦІЯ В РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ**

Викладено результати аналізу сутності асоційованої власності, її потенційно важливе значення в контексті приватизації загальнонародної власності, що відбулися в країнах колишнього СРСР. Зроблено висновки про те, що ця приватизація нерідко здійснювалася не в інтересах людей праці, а в інтересах окремих суб'єктів і кланів. Обґрунтовуються висновки про те, що в наш час значення приватної власності у світі падає. Водночас зростає роль асоційованої, колективної власності і відповідно підприємств колективної власності.

**Ключові слова:** роздержавлення, приватизація, загальнонародна власність, право власності, асоційована, колективна власність, економічні відносини, привласнення.

*Юлдашев А.Х., Павленко А.В. Возрастание роли ассоциированной, коллективной собственности как перспективная тенденция в развитии публичного регулирования отношений собственности. – Статья.*

Изложены результаты анализа сущности и последствий разгосударствления, приватизации общенародной собственности, произошедшие в странах бывшего СССР. Сделаны выводы о том, что эта приватизация нередко осуществлялась не в интересах людей труда, а в интересах отдельных субъектов и кланов. Обосновываются выводы о том, что в наше время значение частной собственности физических лиц в мире падает. В то же время возрастает роль ассоциированной, коллективной собственности.

**Ключевые слова:** разгосударствление, приватизация, общенародная собственность, право собственности, ассоциированная, коллективная собственность, экономические отношения, присвоение.

*Youldashev A.H., Pavlenko A.V. The Increasing Role Associated, Collective Ownership as Promising Trends in the Development of Public Regulation of Property Relations. – Article.*

It is explained the analysis results of an essence and consequences of denationalization, privatization of public property, occurred in the countries of the former USSR. The conclusions are drawn that this privatization was quite often carried out not for the benefit of labour people, and in interests of certain subjects and clans. It is substantiated that presently are justified the value of a private property of natural persons in the world falls. At the same time the role increases the associated, collective property.

**Keywords:** deregulation, privatization, public ownership, ownership associated, collective property, economic relations, appropriation.

На сьогоднішній день у нас недостатньо робіт, присвячених аналізу результатів та сутності власності, процесів роздержавлення, приватизації загальнонародної власності, які відбулися в країнах колишнього СРСР. В той же час, саме такого роду аналіз міг би допомогти винайти причини низької ефективності економіки та розробити пропозиції щодо підвищення цієї ефективності.

До досліджень, у яких аналізуються проблеми власності, відносяться, перш за все, роботи в галузі цивілістики, зокрема, праці О.В. Дзери, А.С. Довгерта, В.М. Коссака, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця, Я.М. Шевченко та ін. Значний вклад в розробку зазначених проблем внесли представники науки господарського права (праці В.К. Мамутова, В.А. Устименка, О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Р.А. Джабраїлова, Г.Д. Джумагельдієвої, О.Р. Зельдіної, О.Р. Кібенко, Ф.Ф. Маймура, О.П. Подцерковного, В.С. Щербини та ін.). Важливу роль у дослідженні сутності власності відіграє колективна монографія Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України «Публічна власність: проблеми

теорії і практики» [1]. В той же час, вимоги з боку сучасної економіки до підвищення її ефективності обумовлюють потребу у продовженні пошуку шляхів підвищення ефективності економіки.

Важливу роль у цьому пошуку має відіграти аналіз закордонного досвіду організації виробництва, орієнтований на акціонерні форми власності, розвиток технологічних способів виробництва. Не має сумнівів, що саме технологічна база суспільства визначає темпи економічного зростання більшості країн світу – як тих, що вважаються провідними, більш розвиненими, так і тих, що тільки на початку великих зрушень. Саме у сьогоденні, за такого підходу, з'явилася нова концепція, яка дістала назву «технологічного способу виробництва» як динамічної системи технологічних відносин. Вважається, що виробничі відносини у сьогоденні, завдяки оптимізації внутрішніх виробничих процесів, трансформувалися у систему технологічних відносин, за яких характер внутрішнього їх змісту визначається характером операції чи переходу у технологічному процесі. Саме завдяки послідовним змінам у технологічному способі виробництва, визначається характер технологічного розвитку, їх впливу на структурні зрушення в економіці взагалі, завдяки чому одна система технологічних відносин на основі діалектики внутрішніх процесів переходить в іншу. Відбувається природна трансформація всієї соціально-суспільної формації [11-16].

Метою статті є аналіз проблем власності, сутності та наслідків роздержавлення, приватизації загальнонародної власності, що відбулися в країнах колишнього СРСР, внесення відповідних пропозицій щодо визначення форм та функцій власності, виходячи з завдань підвищення ефективності економіки.

Як зазначається у наукових роботах, немає сумнівів у тому, що для нашої держави, особливо на сьогоденній фазі її розвитку, проблеми права власності є надзвичайно актуальними, фактично — доленосними [1].

На сьогодні, як вже зазначалось, недостатньо робіт, присвячених аналізу результатів та сутності роздержавлення, приватизації загальнонародної власності, яке відбулося в країнах

на теренах колишнього СРСР. В той же час, саме такого роду аналіз міг би допомогти встановити зв'язок між обраною моделлю (організаційною формою) власності та ефективністю економіки, виходячи з вимог підвищення цієї ефективності.

Загальновизнано, що власність є однією з найбільш фундаментальних і, водночас, найскладніших економіко-правових категорій. Вона має в собі багато ознак, форм прояву і функціонування. Людство протягом тисячоліть вивчає сутність власності, але і до цього часу ця сутність до кінця не з'ясована. Відносини безпосередніх власників виробництва з безпосередніми виробниками продовжують зберігати глибоку таємницю, приховану основу всього суспільного ладу. Кожна історично визначена соціально-економічна епоха мала власність і свої погляди на неї. У найдавніші часи власність розумілась як природне право володіння предметами природи чи продуктами праці. Це логічно, бо людина, добуваючи предмети природи для свого існування, автоматично вступала у володіння ними, але тут ще не було суспільно усвідомлених відносин власності. Таке усвідомлення прийде пізніше, з виникненням економічного відособлення добування (виробництва) засобів існування та їх споживання. Однак це не завадило Прудону свого часу оголосити власність «крадіжкою» [2]. Розуміння привласнення як суспільно-економічних відносин часто ілюструється наступним прикладом. Славнозвісний Робінзон Крузо, хоч і мав певні речі у своєму вжитку, не був власником, бо ні з ким було вступати у відносини їх відчуження. І коли випадок послав йому П'ятницю, він чинить просто: позбавляє П'ятницю прав економічної відособленості та юридичної самостійності, роблячи його членом єдиної сім'ї, а власність сумісною. Вважається, що цим нехитрим актом Робінзон знищив саму умову появи спроб її відчуження. Розвиток людського суспільства і виникнення держави зумовили необхідність публічного регулювання відносин привласнення. Найбільшого розквіту цей процес досяг у римську епоху і знайшов своє узагальнення в римському праві. За тих часів власність розглядалась як право власності, що вже тоді виражалось у трьох атрибутах: праві володіння, розпорядження і користування.

На наступних етапах історії людства категорія «власність» завжди перебувала в центрі уваги представників різних галузей науки, в особливості, філософії, економіки, соціології, права. Методологічний аспект проблеми власності теоретично оформив Г.В.Ф. Гегель (1770–1831) у своїй «Філософії права» [3]. Для нього поняття власності пов'язане з цілим аспектом духовно-інтелектуального життя індивіда – права, свободи, релігії, держави, особистості тощо. Він вважав відносини власності тією віссю, навколо якої обертається все законодавство і з якою так чи інакше співвідносяться більшою частиною права громадян. Мислитель виводив поняття власності з особистості людини, її прагнення панувати над річчю шляхом вкладення в останню своєї волі [2]. Мислячий матеріалістично Дж. Локк наголошував, що «... праця спочатку послужила джерелом права власності» [4]. П.Ж. Прудон, обґрунтовуючи, що власність – це крадіжка, говорить про несправедливість початкового привласнення нічийної землі, коли ті, хто не встигли отримати у власність земельні ділянки, не реалізували своє фундаментальне право людини на рівність можливостей у використанні цього права [2]. Ці думки справедливі, мабуть, і щодо роздержавлення, приватизації загальнонародної власності, яка відбулася в країнах колишнього СРСР. Чи потрібно було роздержавлення в Україні? На перший погляд, так. Безумовно, що економічний інтерес, який виникає у власника (за умов персоніфікації власності, визначення її належності конкретній особі (конкретним особам)) є вищим за той інтерес, що спонукається адміністративним примусом. В той же час в Україні, як і в багатьох інших колишніх республіках, ця приватизація здійснювалася не в інтересах людей праці, а в інтересах можновладців, створених ними кланів. При цьому, в першу чергу приватизувалися, в основному, рентабельні державні підприємства і навіть, цілі галузі, з метою привласнення всіх прибутків, що раніш спрямовувалися на соціальні потреби. Таким чином, можна говорити про власників за Конституцією (по суті, формальних) і реальних. Перші – це народ, з нав'язаною йому формальною ваучеризацією. Другі (реальні власники) – представники вищої влади. Вони і перетворилися на

олігархів – тобто нуворишів, тісно пов'язаних (або таких, що зрослися) з владою. І це не дивно. Інакше їм і не можна. Бо, по-перше, зрощування з владою надає можливості залишатися на волі (бути недоторканим), а також утримувати несправедливо (і, можна довести, неправомірно) одержані величезні статки у вигляді низки найрентабельніших найкрупніших підприємств чи цілих галузей економіки. По друге – позаконкурентний доступ до бюджетних потоків робить олігархічний бізнес надприбутковим, найвигоднішим для його власників. Те, що економіка тим самим спотворюється, перетворившись на монопольну, з усіма негативними наслідками, втратами у споживачів – олігархів, як і зливу з ними владу, зовсім не турбує. Як результат, відповідно країна, народ, по-перше, залишились пограбованими: без державних інвестицій в фундаментальну науку, зі знищеними безоплатними охороною здоров'я та освітою; без гарантованих колись трудових прав, без стабільної праці та потужних профспілок, безоплатного житла, доступного відпочинку в розвиненій державній системі оздоровчо-лікувальних закладів, без дешевих ліків і багато без чого іншого. Взамін всього цього ми одержали олігархічну, монополістську державу з потужним апаратом грабування бюджетних потоків та оббирання бізнесу, вкрай скудні бюджетні зарплати, одне з найнижчих у Європі соціальне забезпечення, величезні тарифи на енерго- та інші ресурси тощо. Це по-перше. По друге, в країні склалася викривлена економіка, у якій на макрорівні відсутня будь-яка конкуренція, а отже і можливість такого економічного зростання, що демонструють країни, яким, під час роздержавлення власності, вдалося уникнути приватизації «по-українські» («по-кучмівські» і т.п.). Це колишня НДР, Польща, Угорщина, Китай, країни Прибалтики, Казахстан тощо.

Необхідність роздержавлення, приватизації загальнонародної власності, що відбулися в Україні, пояснювалася і продовжує пояснюватися тезою про те, що держава – неефективний власник. Однак це не зовсім так. Ефективність державного сектору економіки у розвинених країнах з ринковою економікою завжди була незрівнянно вищою, у порівнянні з ефективністю народного

господарства колишнього СРСР. Величезні втрати в економіці СРСР були, як зазначалося, перш за все, результатом мілітаризації країни, її мілітаризованого курсу. Саме цей курс потребував виключно «загальнонародної» власності, тотально централізованого керівництва, що включало жорстке директивне планування і централізований розподіл ресурсів та продукції. Безумовно, ні про яку економічну конкуренцію, «відсіювання» тих, хто не може ефективно виробляти (через злиття, приєднання, поділ, перетворення або банкрутство) не могло бути і мови. І економічна конкуренція, і банкрутство вважалися капіталістичною атрибутикою, нікчемними інститутами, що гордо відкидалася соціалістичною наддержавою, як буржуазні, що притаманні «загниваючому» капіталізму.

Звісно, що економічне господарювання у такий спосіб вкрай неефективне: витрати колосальні, а якість, якщо брати споживчий, а не військовий сектор, – низького рівня. Саме це і викликало надзвичайно високий рівень витрат, неминуче призводило до колосально витратного способу виробництва. В той же час, така модель забезпечувала швидку мобілізацію всіх економічних і людських ресурсів країни, реалізацію мілітаристських цілей СРСР, підготовку до Світової революції, нещадну боротьбу з західним «імперіалізмом». І це (а не ефективність виробництва) було фактично головним пріоритетом держави, який вміло приховувався радянською пропагандою під декларативними гуманістичними лозунгами неухильного підвищення життєвого рівня народу. Таким чином, радянський мілітаризм, агресивність, що перетворювала Радянський Союз у імперію економічно коштували нам дуже і дуже дорого, були нездоланною перешкодою для економічного зростання, росту економічної ефективності.

Саме до складу Червоної імперії, яка знищила мільйони людей, майже 80 років входила Україна. Тому сказане відносно ефективності економіки СРСР повністю відноситься і до України.

Із настанням незалежності Україна відмовляється від мілітаристського курсу в політиці, від участі у підготовці Світової

революції і робить спроби перейти до ринкових відносин шляхом приватизації об'єктів державної власності. Це відкриває нечувані можливості, але не стільки для економічного зростання, скільки для розкрадання державної (загальнонародної) власності. Що і було реалізовано досить успішно, і що відразу ж перетворило економіку країни на олігархічну – найгірший тип з економік, заснованих на приватній власності. Що стосується економічного зростання, то воно мало б бути досягнуто не тільки за рахунок відмови від агресивної мілітаристської політики, а й від тотально централізованого керівництва економікою, реорганізації відповідного держапарату, що займався організацією виробництва та розподілом виробленого. Адже згідно з теоремою Р. Коуза, що є найбільш популярною в західній теорії прав власності, проблеми контрагентів можуть бути ефективно вирішені шляхом прямих угод між зацікавленими сторонами і не вимагають державного втручання за умови, що права власності чітко визначені; вартість операції відносно невелика і угода залучає невелике число сторін [5]. За цією концепцією, саме вартість укладання і виконання контрактів та утримання організацій становить значну частину загальних ресурсів економіки. Коли такі організаційні витрати угод починають враховуватися, стверджує Р. Коуз, тоді можна просто та доступно пояснити саме існування фірм, різних корпоративних об'єднань [5]. Суть теорії Р. Коуза полягає в обґрунтуванні того, що «найбільш ефективними виявляються інститути, які обходяться суспільству дешевше; що мистецтво економічної політики є не що інше, як відбір найменш дорогих способів координації економічної діяльності» [5]. Однак в Україні не відбулася масштабна реорганізація централізованого державного виконавчого апарату (міністерства і відомства). Єдине, що кардинально змінилося – його функції. Замість організації виробництва та розподілу продукції (необхідність в цьому відпала у зв'язку з приватизацією державних підприємств), міністерства і відомства «приватизувалися» олігархами та перетворилися на органи з фінансування, за рахунок бюджету, олігархічного бізнесу, а, нерідко і на такі собі «контори» з розкрадання бюджетних потоків.



Беремося стверджувати, що хоча за період радянської доби утримувався величезний адміністративно-бюрократичний апарат, ціллю якого виступала, перш за все, мілітаристська готовність до війни, народне господарство України за часів соціалістичного минулого було, з позицій міцності, суспільної корисності, набагато потужніше, набагато більш соціально орієнтовано ніж сучасна олігархічна економіка. За деякими розрахунками, якщо за економічними показниками Швецію ми зможемо наздогнати років через сто (за умови зупинки рівня її зростання на сьогодні), то для того, щоб досягти економічного рівня і соціальної захищеності початку 90-тих, нам потрібно безперервне зростання національного доходу на протязі приблизно 25 років.

Зазначеної проблеми (відставання, довжиною у 25 років) могло б не бути, якщо б підприємства державної власності передавалися б не у приватні руки, а у колективну асоційовану власність. Асоційована колективна власність – це власність зі спеціальним статусом. Передача майна до складу асоційованої власності поставило б заслін «крадіжці» про яку казав Прудон, нейтралізувало б саму можливість егоїстичного поводження з власністю, на яку вказував Гегель, виводячи її поняття з особистості людини, її прагнення панувати над річчю шляхом вкладення в останню своєї волі [3].

Колективна власність – це форма власності, за якої всі члени спільності мають рівні права на її володіння і використання, а також на рівноправну участь в розпорядженні результатами праці. Колективна власність нерідко розглядається і як різновид приватної або індивідуальної власності. При цьому, вона ототожнюється з приватною частковою власністю (майно, що належить одночасно декільком особам, із визначенням часток кожного з них) або приватною спільною власністю (власність без певних часток).

Пропонуємо запровадити поняття асоційованої колективної власності і надати їй спеціальний статус. Відомо, що володіння, користування і розпорядження майном, яке перебуває у частковій або спільній власності, повинно здійснюватися за згодою всіх

власників, а при її відсутності встановлюється судом, арбітражем або третейським судом за позовом будь-кого з власників. Ми ж вважаємо за доцільне надати колективній асоційованій власності спеціальний статус, який полягатиме у її невідчужуваності. Таке можливо, особливо якщо ввести до складу майна асоційованої колективної власності поняття так званого неподільного фонду. Саме до цього фонду мало б передаватися все майно, яке колись перебувало у загальнонародній власності. Згідно зі спеціальним статусом, який має бути наданим асоційованій колективній власності, ця частина майна цієї власності не може бути жодним чином відчужена, навіть за рішенням колективу, суду. Вона не може виступати об'єктом продажу, не зможе бути і об'єктом рейдерського захоплення. Форма асоційованої колективної власності підприємства також ніким і ніколи не може бути змінена.

Щодо законодавчого закріплення статусу асоційованої колективної власності. Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 року та Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 року проголошували три форми власності в Україні: приватну, колективну та державну, визначали суб'єктів власності та її об'єкти, встановлювали право виключної власності українського народу [6; 7].

Чинне законодавство (Конституція України, Цивільний та Земельний кодекси) взагалі не згадують про колективну власність. Більше того, взято практично курс на її знищення [6; 7]. Лише Господарський кодекс [8] містить норми, що регламентують діяльність підприємств колективної власності. Такі підприємства, підприємства колективної власності, на наш погляд, дуже потрібні країні, якщо підходити до цієї проблеми з державницьких, а не приватних інтересів.

Можна обґрунтувати, що найбільш ефективними організаційними формами господарювання могли б бути підприємства колективної власності, про які йдеться у Господарському кодексі України. Згідно з ст. 93 «Поняття підприємства колективної власності» цього Кодексу, це підприємство визначається як корпоративне або унітарне, що діє

на основі колективної власності засновника (засновників). Для підприємств колективної власності характерно: створення їх тільки фізичними особами (або громадськими організаціями) внаслідок добровільного об'єднання ними свого майна та трудової участі в господарській діяльності на основі членства або приватизації (викупу) державного або комунального майна, здійснення управління підприємством відповідно до статуту на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і принципів самоврядування трудового колективу. Частина 2 вищезгаданої статті передбачає такі види підприємств колективної власності: 1) виробничі кооперативи (ст.ст. 95-110 ГК України); 2) підприємства споживчої кооперації (ст. 111 ЦК України); 3) підприємства громадських та релігійних організацій (ст. 112 ЦК України); 4) інші підприємства, передбачені законом. З наведеного випливає, що зазначений перелік підприємств не є вичерпним, тому чинним законодавством можуть бути передбачені й інші види підприємств колективної власності. Зокрема, згідно зі ст. 21 раніше чинного Закону України «Про власність», до підприємств, заснованих на праві колективної власності, також належали акціонерні та інші господарські товариства, в т.ч. створені в результаті перетворення державних підприємств. Деякі фахівці відносять до категорії підприємств колективної форми власності господарські товариства (крім державних і комунальних), а також дочірні підприємства виробничих кооперативів та господарських товариств. Такі підприємства можуть витримати конкуренцію, постійно вдосконалюючи виробництво, впроваджуючи нову техніку, забезпечуючи високу продуктивність праці тощо.

В літературі висловлюються побоювання щодо можливості «проїдання» працівниками підприємств колективної власності отриманих доходів. Однак такі побоювання марні. Дохід працівників на викуплених підприємствах формують заробітна плата і дивіденди, що припадають на частку власності підприємств, яка належить окремому працівникові. Накопичені кошти працівник може отримати тільки при звільненні Наприклад, у 1988 р. в фірмі

«Бофорс» (США) звільненим робітникам було виплачено 1,5 млн. дол. – від 100 до 500 тис. дол. кожному. Працівники не мають права претендувати на частку власності, що їм належить, а можуть отримувати тільки її вартісний еквівалент. Власність належить колективу і не може дробитися. Це явище відображає поєднання капіталістичного (в плані одержання, вироблення доходу) і соціалістичного (в плані розподілення доходу) способів виробництва, відповідної організаційної форми власності.

Таким чином, мілітаристична радянська модель керівництва державною економікою була обтяжена надцентралізованим способом економічної координації, що базувалася на жорсткому директивному плануванні і апіорі не могла бути ефективною.

Роздержавлення, приватизація загальнонародної власності, що відбулися в країнах колишнього СРСР, нерідко здійснювалася не в інтересах людей праці, а в інтересах окремих суб'єктів і кланів. Результатом такого роду роздержавлення, приватизації загальнонародної власності, з'явився, перш за все, несправедливий перерозподіл прибутку, що вироблявся на бувших державних підприємствах, в галузях народного господарства. Замість суспільного привласнення прибуток привласнювався і продовжується привласнюватися провладними кланами.

Найбільш ефективною організаційною формою господарювання могли б бути підприємства колективної асоційованої власності, створення якої нами пропонується. Такі підприємства можуть витримати конкуренцію, постійно вдосконалюючи виробництво, впроваджуючи нову техніку, забезпечуючи високу продуктивність праці тощо.

Як свідчить аналіз закордонного досвіду, темпи економічного зростання більшості країн світу (як тих, що вважаються провідними, більш розвиненими, так і тих, що тільки на початку великих зрушень) визначає саме технологічна база суспільства. В рамках такого підходу розвивається концепція так званого «технологічного способу виробництва» як динамічної системи технологічних відносин. Як результат, одна система технологічних відносин на основі діалектики внутрішніх процесів переходить в

іншу. Відбувається природна трансформація всієї соціально-супільної формації [11-16].

### ЛІТЕРАТУРА

1. Публічна власність: проблеми теорії і практики: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. 308 с.
2. Прудон П.Ж. Что такое собственность? или исследование о принципе права и власти. / Подгот. текста и коммент. В.В. Сомова – М.: изд. «Республика», 1998. 367 с.
3. Гегель. Філософія права. — К., Вид-во «Думка». 1990. 267 с.
4. Локк Дж. Два трактата о правлении. Соч. в 3-х т. Т.3. – М., 1998. 668 с.
5. Капелюшников Р.И. Рональд Коуз, или сотворение рынков // США: экономика, политика, идеология. 1993. № 1. С. 15-24.
6. Цивільний Кодекс УРСР, 1963. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1540-06>
7. Про власність: Закон України від 7.02.1991 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Господарський кодекс України, 2003. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/436-15>
9. Павленко О.В. Щодо ролі підприємств колективної власності в економіці країни // ПРАВО UA. 2016. № 4. С. 154 – 159.
10. Павленко О.В. Щодо реанімації підприємств колективної власності. // Європейські перспективи. 2014. № 3. С. 199 – 204.
11. The impact of land reform on the development of land relations in Ukraine. URL: [irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?C21CO](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO)
12. Strategic Program for the Creation, Protection and Exploitation of Intellectual Property, [www.kantei.go.jp/foreign/policy/titeki/kettei/030708fe.html](http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/titeki/kettei/030708fe.html), Chapter 1.2. (6).
13. Tansey M., Stenbridge B. The challenge of sustaining the research and innovation process. – WPI, 2005. V.27. № 3. P. 215.
14. Schmidt, Karsten. Finanzplanfinanzierung, Rangrücktritt und Eigenkapitalersatz: Zum System des Kapitalschutzes bei „funktionellem Eigenkapital“// ZIP 1999, 1241.
15. Schmidt, Karsten. Gesellschaftsrecht. 4. Auflage.- Köln; Berlin; Bonn; München, 2002.
16. Bernd Singhof. Haftung und Rückgriff der Hauptgesellschaft nach Beendigung der Eingliederung// Festschrift für Walther Hadding zum 70. Geburtstag am 8. Mai 2004/ Hrsg. von Franz Häuser, Horst Hammen, Joachim Hennrichs, Anja Steinbeck, Ulf R. Siebel, Reinhard Welter. – Berlin, 2004.

